

МАЛО ЈЕ КО СВЕ ТО ПРЕЖИВЕО

Затвореницима који су остављени у Тадића магацину време је брзо пролазило. Како се њихови другови нису враћали са „купања“, обузимала их је нервоза. Никако се нису могли смирити. Нервозно су шетали по згради, међусобно разговарали и слушали потмуле плотуне. Наслућивали су оно најгоре. При помисли на то коса им се јежила а јављало се и питање: Зашто су нас оставили ако су ове одвели на стрељање? Зашто и нас све нису стрељали? Непрестано су се пребројавали настојећи да тачно установе колико их има и нађу неко оправдање за овај поступак Немаца.

„... Пошто смо враћени у Тадића магацин, дошли су судија Драгојловић и Божа Матић те су нас два пута пребројавали јер им је изгледа неко фалио — каже Живко Јталовић, земљорадник из Санковића код Мионице¹. А то је био онај друг што се није хтео одазвати на прозивку. Остао је у оној групи напољу, за коју смо касније чули да су је Немци стрељали на Крушику. Мислим да их је тада стрељано 269 . . .”

И заиста, огромна већина њих није знала за судбину ове групе док Живко Лаловић није изашао у клозет и видео да су ствари одведених бацане у магацин, па то испричао својим друговима. Тек после тога свима је било јасно да су они стрељани. Многи од њих уздахнули су, међусобно се погледали и заћутали. Узалуд је било ма шта говорити. За њих више није било речи охрабрења.

„Ово су наши последњи часови“, прошапутао је Боривоје Матић, учитељ из Јошеве код Ваљева. Глад, батине из дана у дан. Налазимо се на ивици са које се можемо склизнути само у понор. Другог излаза нема. Овде чекамо да нас стрељају или да један по један као Жуњић, умremo. . .”

И заиста, било им је тешко. Од преко триста шездесет њихових другова, колико их је било када су дотерани у Тадића ма-

1. Из изјаве дате на саслушању пред Земаљском комисијом за утврђивање ратних злочина окупатора и домаћих издајника, која се чува у Архиву Југославије.

гацин, сад их је остало једва седамдесет. Посебно су тешко примили вест о њиховом масовном стрељању на Крушику. Да зло буде веће, жандарми су им још више загорчавали живот. Повремено су упадали међу њих и терали их да се крсте и моле богу за спокој њихових душа. Пошто се готово нико од њих није крстио, почињало је ново шамарање и кундачење, али се ни тога нису уплашили. Знали су да их чека само једно, а то је смрт. Она им се сад чинила као опас после свих мука које се доживели.

„Ово је нешто најтеже на свету. Теже муке нам нису могли пронаћи. Гледати како другове одводе и чекати дан да дођу по тебе. То је нешто најтеже: седети у овом свињцу и бројати дане, часове и минуте“, говорио је Бранко Вујовић из Невада, села надомак Горњег Милановца.

Још неколико дана провели су у Тадића магацину и радили на изградњи аеродрома, док коначно и последњи канал нису завршили. Четвртог или петог дана у магацин је дошао тумач, у пратњи групе жандарма, са подужим списком. Саопштише им да их је немачки војни суд ослободио смрти и да их предају „српским властима“. Наредише им да одмах сви пређу на другу страну магацина, а кога прозову, да изађе испред њих. Пошто су им затвореници потврдили да су разумели наредбу, стадоше их прозивати.

„Радојевић Милован, Гајић Живорад, Дудић Јаков“. . . и тако редом. Чим су прозвали једно тридесетак, склопише спискове и наредише да прозвани изађу у двориште магацина. Одатле их поведоше низ улицу. Да би избегли евентуалне непријатности, рекли су им да ће одмах пустити све оне за које се утврди да нису комунисти. Мада су желели да их тим обавештењем утеше, циљ нису постигли, јер међу затвореницима, не само да је било комуниста већ и истакнутих партијских и политичких руководилаца. Отуда су многи сматрали да ће и њих ускоро стрељати. Срећом, то их је мимоишло.

„Неколико дана касније нас 58 одвели су и предали Српској државној и пољској стражи а осталих 11 и даље је задржано у Тадића магацину. Међу њих једнаест били су: Бели — Циганин, Срба Расулић и други“, каже Живко Лаловић, земљорадник из Санковића.

Остале су дотерали у команду Ваљевског центра и стрпали у окружни затвор. Тамо су их прихватили и рапоредили по двојицу у сваку ћелију. А онда им је пришао један човек у добровољачкој униформи и стао ГОВОРИТИ:

„. . . Браћо Срби, ви се сада налазите под нашем заштитом. До сада се могло стрељати без испитивања, али је томе дошао крај и тако се даље неће радити. Ми смо Срби и морамо водити рачуна да што више српских

глава сачувамо од смрти. Ко није комунист, нема шта да се плаши, биће пуштен. Ја му то гарантујем. Ми ћемо то све преко ваших општина испитати и онај ко буде комунист, зна се шта га чека. . ."²

Након ових речи многи се међуобно погледаше и готово занемеше. Шта су после ових речи и могли да очекују Милован Мића Радојевић и Живорад Жика Гајић, чланови Окружног комитета КПЈ за Ваљево, Јаков Дудић, члан Окружног комитета СКОЈ-а за Ваљево и многи други?

Ту, у затвору Ваљевског центра, први пут састали су се са оном групом „помилованих“, који су враћени са стрељања на брду Крушик. У разговору са њима сазнали су мноштво појединости и нових детаља о последњим моментима другова са којима су последњих двадесетак дана делили и зло и добро. Разговарали су о држању неких од њих, покушајима бекства, циничким осмесима немачких војника и много чему другом.

Неколико часова касније међу њих упаде група Немаца и жандарма. Без икаквих образложења стадоше одвајати појединце и испитивати их. Питали су их редом, углавном, оно што су их претходно питали припадници Специјалне полиције. Једино ново питање гласило је: Зашто си ухапшен? У току тих испитивања спазише Милорада Шишића, земљорадника из Кожуара код Уба, како спава на слами и не обраћа пажњу на њих. Официр му приђе и дрекну, а он се трже. Он га раопали ногом у задњицу. Шишић скочи као опарен и покуша утећи, али га дочека рафал нових питања и мноштво нових удараца.

Дани у затвору су опором пролазили, а хране није било. Оно мало што би добили од родбине или партијоких веза, редовно су делили међу обом. Чинили су то, по неписаним затворским правилима, на равне делове. Слично је бивало и са пакетима које је готово редовно добијао Бранко Вујовић од фабриканта Драгана Павловића, родом из Горњег Милановца, а који је живео и радио у Ваљеву. Он је у кутије од бомбона паковао кобасицу, саламу и још понешто од сухомеснатих производа. У то време ти пакети готово да су им били једина храна. Лежали су на слами и гладовали, каткад жалећи што и они нису сгрељани са осталим друговима, надајући се да би на тај начин дошао крај њиховим мукама и гладовању.

У затвору су их још неколико пута саслушавали, тукли и на друге начине малтретирали. Миливоје Митровић, земљорадник из Сече Реке код Коејерића, сећа се тих тренутака и каже:

„Четири до пет другова било је готово без одела, а морали смо лежати на бетону, без икаквог простирача. Ваши су нас једе, а српске власти нам нису ни хлеба дозвољавале. . .“

2. *Рањено срце*, на 306 страни, објавио Милош Брадовић.

Из затвора су их изводили два пута дневно на ваздух и у шетњу. Обично су то чинили пре и после подне. Пошто је у то време и у затвору било хладно а камоли напољу, то су се у затворском дворишту задржавали врло кратко.

За време њиховог тамновања у Ваљеву родбина многих од њих није мировала. Довијали су се на разне начине и покушавали да их ишчупају из непријатељских канџи. Молили су своје општинске власти да им издају уверења да њихов син, муж, отац или дру-

ЗАПИСНИК

о саслушању сведока Шоштењеника Сушабин Станко
извршеном на дан 17. VIII. 1945 у III Реонском Повереништву Земалске
Комисије Србије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Београду

ПРИСУТНИ СУ:

Члан повереништва:
Др Драгољуб Милошевић Басоралић

Сведок:

ЗАПИСНИК

о саслушању у Реонском Повереништву Земалске Комисије Србије
извршеном на дан 17. VIII. 1945 у III Реонском Повереништву Земалске
Комисије Србије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Београду
о свједоштвовању о заробљавању и илтретирању партизанских бораца у Ваљеву од немачке војске.

Знајући да је партизан полковник Светислав Николић превратио у Ваљеву
област и да је у Ваљеву, издржавајући рођен 1900 г. у Србији, пре првог пута
у Ваљеву 1941 г. по изопном стрелачком 269 заробљених бораца партизанских
од 4. до 11. и 17.-XI-41 у Ваљеву од немачке војске.

Знајући да је партизан полковник Светислав Николић превратио у Ваљеву
област и да је у Ваљеву, издржавајући рођен 1900 г. у Србији, пре првог пута
у Ваљеву 1941 г. по изопном стрелачком 269 заробљених бораца партизанских
од 4. до 11. и 17.-XI-41 у Ваљеву од немачке војске.

Знајући да је партизан полковник Светислав Николић превратио у Ваљеву
област и да је у Ваљеву, издржавајући рођен 1900 г. у Србији, пре првог пута
у Ваљеву 1941 г. по изопном стрелачком 269 заробљених бораца партизанских
од 4. до 11. и 17.-XI-41 у Ваљеву од немачке војске.

Према овом првом налазу утврђује се да су лешеве који су
пренесени у послеће 1942 године у ову заједничку гробницу били поре-
ђени једни поред другог у сургутном правцу пошто је јама по кизива-
да су слагали и једног преко другог у накрст пошто је јама по кизива-
ву сведока било дубока да се усправљен човек није из ње видео, док
су сада при тргови костурова нађени већ на дубини од 0,70 метара.

Фотографије снимљене на месту после откопавања онако како се
види на приложеној фотографији.
Пошто за сада нема могућности да се изврши откопавање целе
заједничке гробнице, јер је зато посебно дуже времена и већа ризика с
сигурно, при том ће доцније и ичаке да се изврши пренос остатка у
достојну заједничку костурницу, нешто на коме је откопавање вршено а
трајно је, а само нешто обележено на скици под 6, тако да се у буду-
ће може са сигурношћу поново извршити геометријски пренос.

Завршено у 14 часова и 10 минута.
Присутни потписују:
Даровић Драгољуб *Милошевић Драгољуб* *Милошевић Драгољуб* *Милошевић Драгољуб*
Секретар: *Милошевић Драгољуб* Председник: *Милошевић Драгољуб*

Детаљи докумената о заробљавању и илтретирању партизанских бораца (фансиммили)

ги сродник није комуниста и није био у партизанским јединицама. Од својих познаника, рођака и пријатеља тражили су да својим потписима гарантују да је он примеран грађанин и да се до сада није а ни убудуће неће мешати у политику. Други су, опет, давањем новца или других поклона покушавали издејствовати њихово пуштање на слободу.

Најчешће, захваљујући томе, неки су већ после двадесетодневног тамновања пуштени на слободу. Међу првима ослобођени су: Србољуб Расулић, Селимир Деспић и Радослав Синђелић, сви из Петнице крај Ваљева. На интервенцију своје родбине и општинских власти, они су се још шестог децембра 1941. године обрели код својих домова. Само девет дана касније на сличан начин пуштен је и Јаков Дудић из суседног села Клинци. Чим је пуштен из затвора, отишао је својој кући и наставио илегалан рад за народноослободилачки покрет. То су убрзо дознали четници па су га поново ухапсили и предали љотићевцима у Ваљево, одакле је интерниран у Немачку у заробљеништво, где је остао до краја другог светског рата.

Осамнаестог децембра 1941. године из затвора су пуштени: Милорад Савић Миндо, Милојко Матић, Боривоје Ристивојевић и Милисав Павловић, сви из Костојевића код Бајине Баште; Обрен Обреновић из Косјерића, Миливоје Митровић из Сече Реке код Косјерића, Љубисав Љуба Јокић из Полошнице код Косјерића, те још неки из бившег ужичког округа. Већина њих кренула је у групи, пешице, преко Седлара, Јовање, Стуба, Похуте и Дебелог Брда ка свом родном месту. Тог истог дана, заједно са њима, пуштени су и неки Мионичани, јер је за њих наводно гарантовао један свештеник.

Кад је почело еа отпуштањем ових заробљеника кућама, у појединим ћелијама започели су разговори и о томе шта да се ради кад се нађу на слободи.

„Моје је мишљење да се треба одмах повезивати с партизанима. Уосталом, како хоћете! Ја ћу поново у партизане“, рекао је Живорад Жика Гајић, опанчарски радник из Ваљева, настојећи да приволи своје нове ратне другове да и они пођу његовим стопама.

„Да, то је и најпааметније“, одобравао му је Милован Мића Радојевић, кројачки радник из Љига. Гозорио је тако, јер је знао да ни код куће неће моћи опстати од четника и љотићеваца, а комунистима и јесте једино место међу партизанима.

Само пар дана након овог разговора пуштен је и Милован Мића Радојевић, па је пошао кући у Љиг да се распита за судбину својих родитеља, које су четници такође хапсили и водили на Равну гору. Међутим, о његовом отпуштању из затвора био је обавештен и љотићевац Лазаревић из Љига па је похитао брже боље да га поново ухапси не би ли се и на тај начин додворио својим господарима. Очекујући сличан развој догађаја, Мића се није дуго

задржавао код куће, па је избегао ново хапшење. Али ка томе се ово није завршило. Поново су му ухапсили оца Животу и мајку Цану, спровели их у логоре и стрељали.

Одмах за њим отпуштени су и Живорад Жика Гајић, Секула Бојиновић и још неки заточеници Тадића магацина. О пуштању Секуле Бојиновића, Божидар Божа Веселиновић, једном приликом³ је испричао:

„ . . . За време мог бављења на раду у команди Ваљевоког центра, где сам био одређен на рад без свог пристанка и мимо противљења, добио сам у рад од судије Драгојловића предмет Секуле Бојиновића из Робаја. Из разговора са њим дознао сам да је зет Драгојла Дудића из Клинаца и да је 27. новембра 1941. године вођен на стрељање са оних 269, али да је он са још четворицом, међу којима је поменуо Божу Максимовића, враћен са стрељања натраг у затвор а потом са осталим нестреланим из приведене групе од око 350 партизана, ухаћених од четника Драже Михаиловића предат Центру од стране Немаца. Кад сам његов предмет извидео, командант Лукић донео је одлуку да га пусти и он је одмах пуштен на слободу. Отишао је кући, одакле су га после два — три дана четници Косте Миловановића Пећанца поново дотерали у Центар, одакле је поново пуштен. После извеоног времена, кад сам се код једног сељака из Робаја интересовао шта је с њим, чуо сам да је Секула убијен од четника Драже Михаиловића, као сумњив да прима комунисте. . . ”

О даљем путовању и судбини Божидара Боже Максимовића, инжењера грађевинарства из Београда, његова супруга Божидарка Максимовић, професор из Београда, пред надлежним органима испричала је следеће:⁴

„ . . . Са места стрељања на Крушику код Ваљева мој муж је одмах проведен у немачки затвор у Ваљево и када Немци ништа против њега нису могли утврдити, 17. децембра 1941. године предали су га српским властима и одведен је у српски затвор. Истог дана био је саслушан од једног судије, чијег се имена не сећам. Он је био расположен да га пусти на слободу. Ово знам по томе јер сам истог дана са овим судијом разговарала. Али баш тога дана дође код тога судије један Дражин четник из Белановице, чије је презиме Десивојевић⁵ у друштву са једним другим четником, за кога знам да је

3. Из његове изјаве дате на саслушању у Земаљској комисији за утврђивање ратних злочина окупатора и домаћих помагача.

4. На саслушању у Окружном повереништву Земаљске комисије за утврђивање ратних злочина окупатора и њихових помагача, одржаном 27. фебруара 1945. године.

5. Реч је о Богољубу Десивојевићу из Калањеваца код Љига, који је живео и радио у Брајковцу код Лазаревца.

затим убијен од партизана. Овај други четник, чијег се ни имена ни презимена не сећам, код овог судије оптужио је мога мужа као партизана. И мој муж, уместо да буде пуштен на слободу, на дан 20. децембра 1941. године спроведен је за Белановицу.

У Белановици је тад био срески начелник неки Урошевић, који је доцније, не знам зашто, стрељан од Немаца. Овај Урошевић био је према моме мужу арогантан и био је противан да се он пусти на слободу. У затвору у Белановици мога мужа су Дражиновци мучили и премлатили. Потом је на дан 1. јануара 1942. године мој муж Божидар спроведен у логор на Бањици у Београду. Уочи одласка за Београд он је себи пресекао вене, али није уопео да на тај начин пронађе смрт. Знам и то да је мој муж пре одласка за Београд хтео да побегне скачући кроз прозор, али му то није успело. Ово је све мој муж чинио пред страхотом мука и патњи које је преживљавао. . ."

И у логору на Бањици Божидар Божа Максимовић доживео је нова шиканирања и понижавања. Стрељан је 9. маја 1942. године а о том стрељању писала је и тадашња штампа⁶. Непосредно пред само стрељање написао је и послао својој породици опширно писмо, које је сачувано и до данашњих дана, а у коме детаљно описује тегабе.

На дан 25. децембра 1941. године у затворску ћелију Ваљевског центра упадосе жандарми и прозваше: Ђуру Мијаиловића, Милоша Лазаревића, Живка Лаловића, Милана Митровића Бурту, Љубишу Радосављевића, Тихомира Ђорђевића и још неке. Они устадосе хитро мислећи да ће и они бити ослобођени. Међутим, њих истераше у затворско двориште, а онда опроведосе на железничку станицу. Тамо их укрцаше у воз и отераше у логор у Смедеревску Паланку.

У Логору у Смедеревској Паланци они су били ангажовани за физичке радове. Градили су некакво стрелиште, правили бункере и уређивали касарнски круг. Тако је било све до 5. јуна 1942. године када је овај лолор расформиран.

Упоредо са обављањем тих физичких послова они су били поново саслушавани од неке немачко-српске комисије. Након детаљних испитивања она их је разврстала у три категорије. Прва категорија била је предвиђена за стрељање, друга за транспортовање у Немачку, а трећа за пуштање кући. Како ништа нису признали, сви они су разврстани у трећу категорију и са расформирањем логора били пуштени да иду својим кућама.

Након пуштања на слободу Живко Лаловић је пошао са Милошем Лазаревићем и Љубишом Радосављевићем. Међутим, на са-

6. „Политика“ од 9. новембра 1944. године, где се помиње да је инж. Божидар Божа Максимовић стрељан 7. а не 9. маја 1942. године.

мом уласку у Мионицу сачекала су их четири жандарма и поново ухапсили. Живка Лаловића затворили су у подрум а затим отерали у логор на Бањицу, одакле је пуштен уз уверење општинских власти из Мионице да није имао везе са комунистима. И његов земљак Ђура Мијаиловић из суседног села Кључа је пуштен из логора у Смедеревској Паланци, али су га поново ухватили четници и заклали.

У ноћи између 25. и 26. децембра 1941. године код једне жене у Ваљеву напио се један немачки официр и заборавио на своје

Полицијски картон за Живорада Жину Гајића (фансимил)

војничке обавезе. Да би избегао оопствену одговорност, измислио је причу да су га напали партизани, ухватили и опљачкали. Након тога немачка команда издала је наредбу у којој се каже да се за одмазду, што је извршен препад на командира II чете 699 пешадијског пука, стреља 25 комуниста и узме од градске општине Ваљево 500.000 динара и тим новцем реновира јавна кућа како би се спречили немачки официри да залазе у приватне куће код непознатих жена.

Касније, кад су сазнали да је ово измишљена прича, Немци су делимично изменили своју одлуку па су, на основу претходног наређења, издвојили групу за стрељање. У тој групи, што је било чудно, поред мушкараца налазила се и једна жена. Била је то Лепосава Лепа Лукић — Ваоовић. Кад су је видели међу мушкарци-

ма, Немци су се заинтересовали ко је она и откуда међу њима. Пошто им је објаснила да је заробљена као болничарка, они су је пустили, желећи да на тај начин покажу да и они знају за одредбе Женевских конвенција, које не дозвољавају да се убија санитарско особље и да их и они поштују.

Након тога ова група издвојених за стрељање изведена је из затвора и одведена на пољану недалеко од Артиљеријских касарни у Ваљеву⁷, где је стрељана 31. децембра 1941. године. О том стрељању готово да нема никаквих писаних трагова. Зато се поздано не зна ни број стрељаних. Према досадашњим сазнањима том приликом код Артиљеријских касарни стрељани су: Бранко Вујовић из Невада код Горњег Милановца, Гвозден Ђорђевић из Ракара код Мионице, Ратомир Ратко Јовичић из Ваљева, Миливоје Ускоковић из Ракара код Мионице, Гвозден Максимовић из Невада код Горњег Милановца, Живорад Маринковић из Бранчића код Љига, Лука Павловић — Папић из Команица код Мионице, Боривоје Бора Матић из Јошеве код Ваљева и Вукоеав Радојичић из Ракара код Мионице.

Поред овог групног, према сећању преживелих затвореника Тадића магацина, било је и неких појединачних стрељања. Обично би, кажу, појединце одводили на саслушања и они се више нису враћали међу њих. Уз све то, појединци или мање групице затвореника издвајани су и упућивани у логоре на Бањицу, у Шапцу, па и затворе у Крагујевцу и другим местима. Тако је, из дана у дан у овим затворским ћелијама остајало све мање затвореника.

Дани су пролазили, а зима није попуштала. У затворским просторијама било је све хладније. Готово неиздрживо. Пошто су били слабо обучени и прехлађени, морали су често одлазити на мокреће. Међутим, затворске власти им нису дозвољавале одлазак у клозет па су били приморани да нужду обављају у један омањи ћуп. Како је ћуп био мале запремине а њих доста, то се мокраћа преливала преко њега и просипала по соби. Амонијак је претио да их угуши несносним смрадом.

Бројне недаће и проблеме ипак су стојички подносили. Почетком 1942. године отпуштена је и последња група заточеника Тадића магацина у којој су били: Андрија Танасковић — Андра Пискавица, Здравко Зале Марковић, Драгољуб Аџић, Петар Михаиловић и још неки. Добили су отпуснице, срдачно се поздравили и свако је кренуо у свом правцу. На жалост, ни са њиховим пуштањем на слободу нису се завршиле патње и страхоте ових родољуба. Многе од њих поново су похватили четници или други народни издајници и вратили у окупаторске затворе или им сами пресудили. Такву судбину доживео је и Андрија Танасковић, који је након пуштања из затвора пошао у Мионицу код својих прија-

7. Ово стрељање извршено је на простору између данашње зграде Железничке станице и РО „Ремонт“ у Ваљеву.

теља, али су га пронашли, ухватили и убили недићевци 3. јануара 1943. године на Белом броду у Радобићу, приликом спровођења из Мионице за Ваљево.

Мали Драгољуб Аџић, по изласку из ваљевског затвора, похитао је у родно Ужице да се види са родитељима и пријатељима. Одмах по доласку у вољени град сазнао је да му је мајка погинула приликом експлозије у тамошњој фабрици оружја и муниције. Пошто га после мајчине смрти ништа није тако чврсто везивало за овај град, одлучио је да га што пре напусти. Пребацује се у Сечањ у Банат и ту остаје до 1944. године, када поново ступа у јединице народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије.

Здравка Зала Марковића, ученика гимназије из Горњег Милановца, чим је дошао кући, полиција поново хапси и пребацује у логор на Бањици. Ту је провео извесно време, а онда су га пустили на основу лажних изјава и уверења. Да би избегао нова хапшења и прогоне, уместо у Горњи Милановац одлази у Алексинац. Тамо се повезује са напредном омладином и илегалним партијским радницима па је на том терену остао до ослобођења.

И његов земљак Милош Лазаревић из Белог Поља код Горњег Милановца, по изласку из логора у Смедеревској Паланци, повезује се са илегалцима и преко њих одлази у Прву шумадијску народноослободилачку ударну бригаду. Са борцима ове јединице учествовао је у многим борбама и другим акцијама. Погинуо је храбро 4. децембра 1943. године у борби против Немаца код Пријепоља.

Чланови Окружног комитета КПЈ за Ваљево Живорад Жика Гајић и Милован Мића Радојевић одмах се повезују са илегалним партијским радницима и настављају да активно раде за народноослободилачки покрет. После извесног времена Гајић је кооптиран у Окружни комитет КПЈ за Ваљево и на тој дужности остао до коначног ослобођења ових крајева. Милован Мића Радојевић је упућен на илегални партијски рад у крушевачки крај, где је обављао више значајних дужности и дао значајан допринос даљем развоју народноослободилачког покрета у њему. Њиховим стопама пошли су још неки преживели заточеници Тадића магацина. На жалост, таквих је било мало, јер је и мали број оних који су успели да преживе четничко-недићевске — љотићевеке и немачке тортуре које су тих дана беснеле у градовима и селима северозападне Србије.